

te pav

türkiye ekonomi politikaları araştırma vakfı

İkinci çeyrekte krizden çıktık mı? Rakiplerimizi geçebildik mi?

Sarp Kalkan
Ekonomi Politikaları Analisti

Hüseyin Ekrem Cünedioğlu
Araştırmacı

TEPAV Politika Notu
Eylül 2010

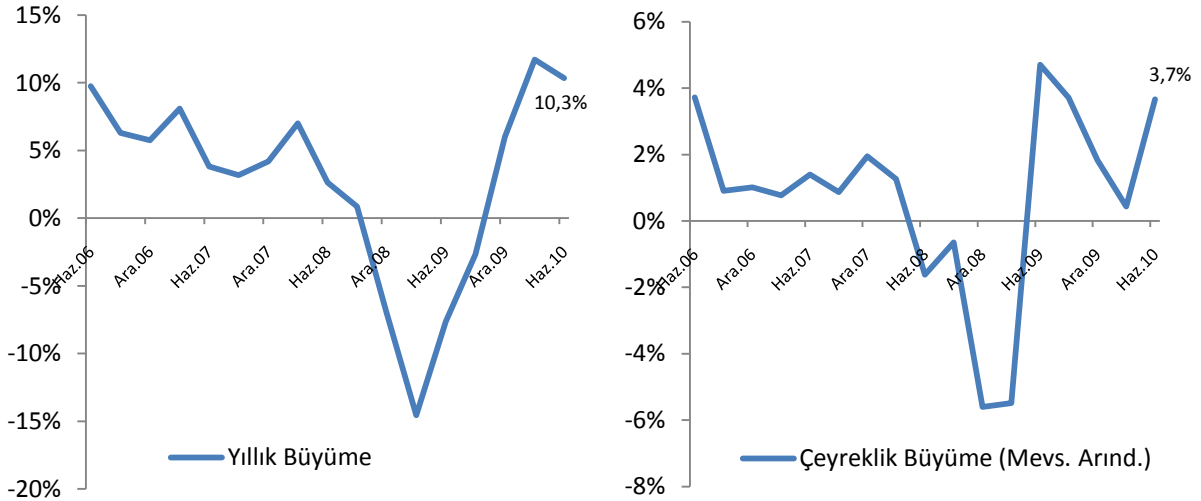
İkinci çeyrekte krizden çıktık mı? Rakiplerimizi geçebildik mi?

Küresel krizin etkilerini en fazla hisseden ülkelerden biri olan Türkiye, 2010'un ilk iki çeyreğinde çift haneli büyüme rakamlarını yakalayıp ciddi bir toparlanma göstermiştir. İlk çeyrekte gözlenen yıllık bazda yüzde 11,7'lik büyümenin ardından ikinci çeyrekte de yüzde 10,3 büyüme sağlanmıştır.

Mevsimsellikten arındırılmış seriler üzerinden çeyreklik büyümelere bakıldığında ise performans artışı daha net bir şekilde gözlenmektedir. 2009'un ilk iki çeyreğinde gözlenen dibin ardından, üçüncü çeyrekte itibaren çeyreklik büyüme oranları artmaya başlamıştır. Ancak 2010'un ilk çeyreğinde çeyreklik büyüme yüzde 0,4'e kadar düşmüş ve bu düşüş büyümenin sürdürülebilirliğine ilişkin kaygıları artırmıştır. Çeyreklik büyümenin 2010'un ikinci çeyreğinde yeniden hızlı bir artış göstermesi toparlanma sürecinin devam edeceği yönünde umutları artırmaktadır (Şekil 1).

Büyüme oranlarını yorumlarken iki soru akla gelmektedir. Bunlardan ilki Türkiye'nin kriz öncesi üretim düzeyine dönüp dönmediğidir. İkinci önemli soru ise Türkiye rakiplerine karşı nasıl bir performans göstermektedir? Bu politika notu, bu iki soruya cevap vermeyi ve Türkiye'nin performansını karşılaştırmalı bir analizle ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Şekil 1. Yıllık ve çeyreklik GSYİH büyüme oranları

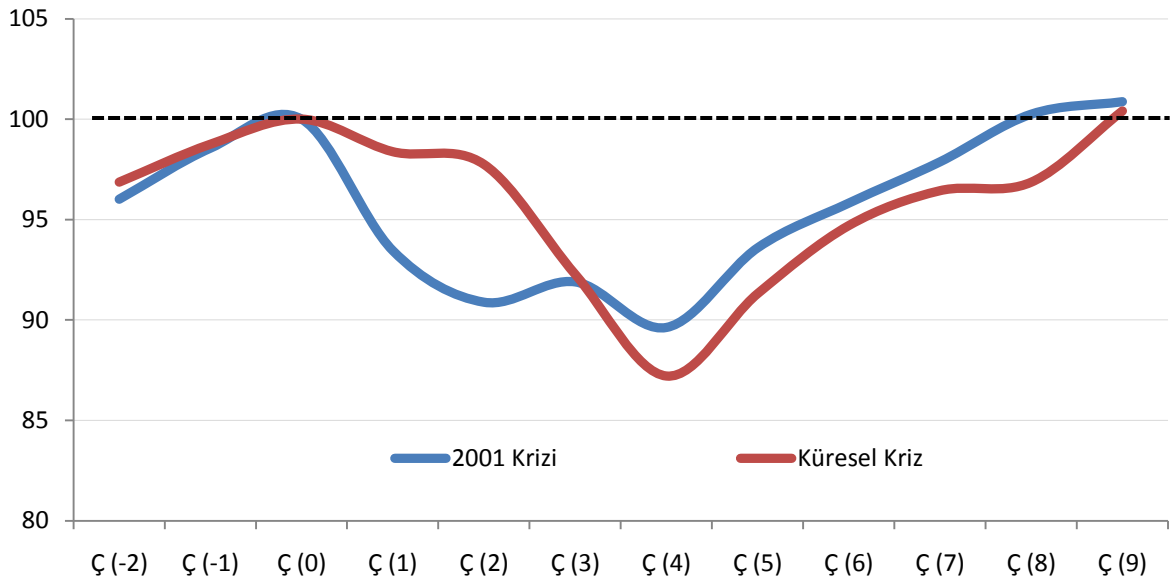

Kaynak: TÜİK

Toparlanma 2001 krizinden daha uzun sürdü

Küresel krizin yıkıcı etkileri hissedilmeden önce en yüksek üretim düzeyi 2008'in birinci çeyreğinde gözlenmiştir. Çeyreklik üretim düzeyi 2009'un ilk çeyreğinde kriz öncesi düzeyinin yüzde 12,3'ü kadar düşmüş, daha sonra toparlanma başlamıştır. Krizin etkilerinin bertaraf edilmesi ve kriz öncesi üretim düzeyinin yakalanması ise krizden sonraki dokuzuncu çeyrek olan 2010'un ikinci çeyreğinde sağlanmıştır. Bu toparlanma hızı 2001 krizinden çıkış hızımızla karşılaştırıldığında küresel krizden çıkışımızın daha uzun sürdüğü gözlenmektedir. 2001 krizinden çıkış 8 çeyrek sürerken 2009 krizinden çıkış 9 çeyrek sürmüştür. Bu da küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerinde ne kadar etkili olduğunu kanıtlamaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. 2001 Krizi ve Küresel Krizde üretim düzeyi

Kaynak: TÜİK

Ani çöküş, hızlı çıkış

Türkiye'nin performansına ilişkin kapsamlı bir analiz yapmak için diğer ülke performanslarının da incelenmesi gerekmektedir. Tablo 1'de küresel üretimin yüzde 87'sini, ihracatının ise yüzde 76'sını gerçekleştiren 35 ülkenin büyüme performansı gösterilmektedir. Buna göre ilk sütun küresel krizin başlangıcı olarak kabul edilen 2008 ikinci çeyreği ile dibini temsil eden 2009 ikinci çeyreği (birinci dönem) arasındaki büyüme oranlarını göstermektedir.¹ Bu dönemde Türkiye, 35 ülke arasında en hızlı küçülen altıncı ekonomi olmuştur. Litvanya, Rusya, Slovenya, Meksika ve Romanya, Türkiye'den daha hızlı küçülen ülkeler olmuştur.

Bu hızlı daralmanın ardından Türkiye'nin toparlanması da oldukça hızlı gerçekleşmiştir. 2009 ikinci çeyreği ile 2010'un ikinci çeyreği arasındaki (ikinci dönem) büyüme performansına bakıldığında Türkiye, Singapur ve Peru'nun ardından Çin ile üçüncülüğü paylaşmaktadır. Türkiye bu dönemde büyüme hızıyla Hindistan, Brezilya, Endonezya, Malezya gibi büyümenin motoru olarak görülen ülkeleri geride bırakmıştır.

Türkiye'nin bu dönemdeki performansı oldukça ilgi çekicidir. En hızlı küçülenler arasında altıncı olan bir ülkenin en hızlı büyüyenler arasında üçüncü konumda olması oldukça umut vericidir. Örneğin ilk dönemde bizden daha hızlı küçülen Meksika, toparlanma döneminde 10. sırada, Rusya 12. sırada, Slovenya 27.sırada, Litvanya 28. sırada, Romanya ise 34. sırada yer alabilmiştir.

Peki, bu başarı krizle birlikte ortaya çıkan daralmayı giderebilmiş midir? Tablo 1'in üçüncü sütununda da 2008'in ikinci çeyreğine göre 2010 ikinci çeyreğindeki üretim düzeyi gösterilmektedir. Buna göre %100'ün üzerinde olan ülkeler kriz öncesi üretim düzeylerinin üzerinde üretim yapmaktadır.

¹ Ülkelerin zirve ve dip noktaları farklılaştığı için 2008'in ikinci çeyreği ve 2009'un ikinci çeyreği ortalama zirve ve dip çeyrekleri olarak kabul edilmiştir.

Tablo 1. Karşılaştırmalı GSYİH göstergeleri

	Yıllık Değişim (%)		Kriz öncesine (2008-Ç2) göre üretim düzeyi	Krizden Çıkış Süresi
	2008 Ç2 - 2009 Ç2	2009 Ç2 - 2010 Ç2		
1- Çin*	7.9	10.3	119.0%	0 çeyrek
2- Singapur**	-1.8	18.7	116.6%	5 çeyrek
3- Hindistan*	6.0	8.8	115.3%	0 çeyrek
4- Endonezya*	4.1	6.2	110.5%	0 çeyrek
5- Peru*	-2.1	11.9	109.6%	5 çeyrek
6- Brezilya**	-1.4	8.0	106.5%	5 çeyrek
7- Polonya**	1.3	3.8	105.1%	0 çeyrek
8- Kore**	-2.1	7.1	104.9%	5 çeyrek
9- Malezya**	-3.9	8.9	104.6%	5 çeyrek
10- İsrail**	-0.7	4.1	103.4%	4 çeyrek
11- Hong Kong**	-3.8	6.5	102.5%	9 çeyrek
12- Türkiye*	-7.6	10.3	101.9%	9 çeyrek
13- G. Afrika*	-2.8	3.2	100.3%	8 çeyrek
14- Kanada**	-3.2	3.4	100.1%	7 çeyrek
15- İsviçre**	-3.4	3.3	99.9%	-
16- Slovakya**	-5.2	5.0	99.6%	-
17- A.B.D.**	-4.1	3.0	98.7%	-
18- Norveç**	-2.1	0.8	98.7%	-
19- Fransa**	-3.2	1.7	98.5%	-
20- Meksika**	-8.6	7.7	98.4%	-
21- Almanya**	-5.4	3.7	98.1%	-
22- Hollanda**	-5.1	2.6	97.4%	-
23- İsveç**	-6.1	3.6	97.3%	-
24- Avusturya**	-5.1	1.9	96.7%	-
25- Japonya**	-5.9	1.9	95.9%	-
26- Danimarka**	-6.9	2.9	95.8%	-
27- İngiltere**	-5.9	1.6	95.6%	-
28- İspanya**	-4.5	-0.2	95.3%	-
29- İtalya**	-6.2	1.1	94.9%	-
30- Yunanistan**	-1.9	-3.5	94.7%	-
31- Rusya*	-10.8	5.2	93.8%	-
32- Macaristan**	-7.0	0.0	93.0%	-
33- Slovenya**	-9.6	1.5	91.8%	-
34- Romanya**	-8.0	-1.4	90.7%	-
35- Litvanya**	-16.6	1.4	84.5%	-

Kaynak: TEPAV hesaplamaları, Eurostat, EIU, BEA, Statistics Canada, Bank of Israel, Banco de Brasil, tradingeconomics.com

*Mevsimsel etkilerden arındırılmamış seriler kullanılmıştır.

**Mevsimsel etkilerden arındırılmış seriler kullanılmıştır.

Türkiye bu gösterge açısından da başarılı bir performans göstermiş ve yüzde 100'ün üzerine çıkan 14 ülke arasında 12. sırada yer almıştır. Bu 14 ülkeden 4'ü (Çin, Hindistan, Endonezya, Polonya) her iki alt dönemde de büyümüşlerdir. İlk dönemde yüzde 4'ün üzerinde daraldıktan (Türkiye ile birlikte 18 ülke) sonra kriz öncesi üretim düzeyini yakalayan tek ülke Türkiye olmuştur. Türkiye'den daha iyi performans gösteren 11 ülkeye bakıldığında ise 7 Uzak Doğu, 2 Latin Amerika, 1 Avrupa ve 1 Orta Doğu ülkesinin olduğu gözlenmektedir. Bu da Türkiye'nin bölgesindeki gücünü tescil etmektedir.

Tablo 1'in dördüncü sütununda ise kriz öncesi üretim düzeyini yakalayabilen 14 ülkenin krizden çıkış süreleri gösterilmektedir. Buna göre Türkiye, Hong Kong ile birlikte bu ülkeler arasında en geç toparlanan ülke olmuştur.

Ülkelerin bireysel büyüme performansları incelendiğinde ülkeleri 4 ana grupta değerlendirmek mümkündür. Buna göre en iyi performansı gösteren ülkeler (Krizde Büyüyenler) kriz döneminde de büyüyen Çin, Hindistan, Endonezya ve Polonya'dan oluşmaktadır. Bu ülkeleri krizin ilk döneminde küçülmelerine rağmen hızla toparlanan ve kriz öncesi üretim düzeylerini yakalayan 10 ülke takip etmektedir. Türkiye de son dönemde gösterdiği performansla "Hızlı Toparlananlar" grubunda yer almaktadır. "Yavaş Toparlananlar" grubunda ikinci dönemde büyümelerine rağmen üretim düzeylerini kriz öncesi seviyeye yükseltmemeyen gelişmiş ekonomiler bulunmaktadır. Dördüncü grupta ise kriz sonrası üretim düzeyi daralan ve ciddi bir toparlanma gösteremeyen ülkeler yer almaktadır. Bu grupta 12 Avrupa Birliği üyesinin yanı sıra Japonya ve Rusya da bulunmaktadır.

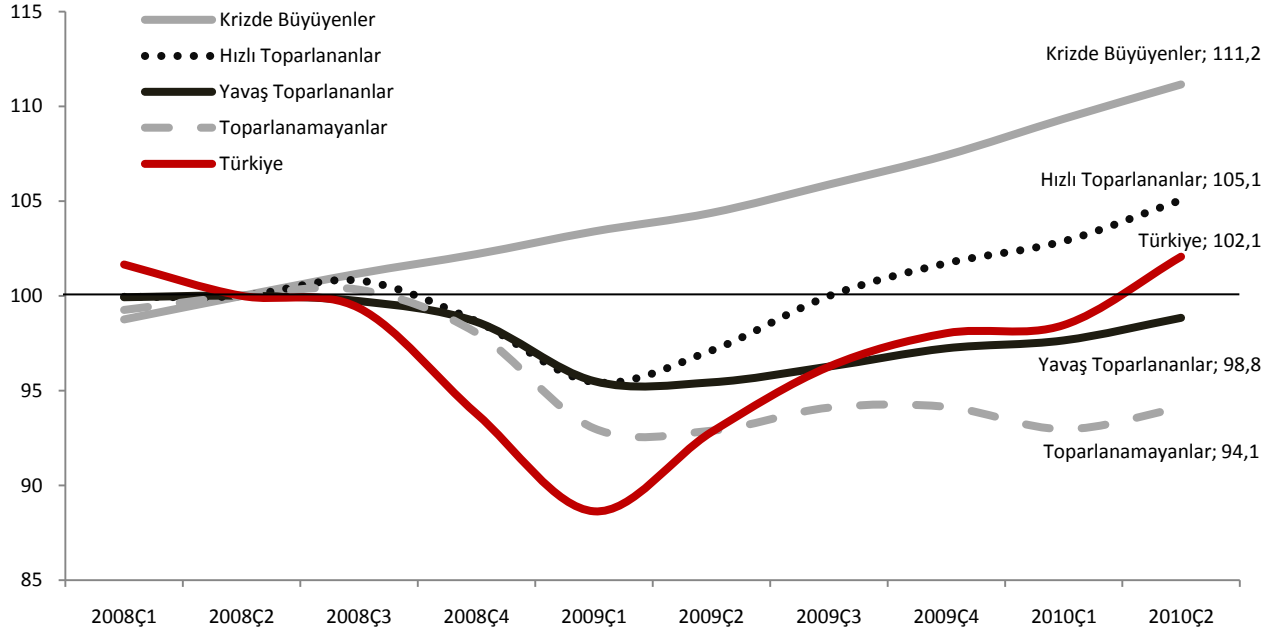
Tablo 2. Büyüme performansına göre ülke kategorileri

Krizde Büyüyenler	Hızlı Toparlananlar	Yavaş Toparlananlar	Toparlanamayanlar
Çin	Singapur	İsviçre	Hollanda
Hindistan	Peru	Slovakya	İsveç
Endonezya	Brezilya	A.B.D.	Avusturya
Polonya	Kore	Norveç	Japonya
	Malezya	Fransa	Danimarka
	İsrail	Meksika	İngiltere
	Hong Kong	Almanya	İspanya
	Türkiye		İtalya
	G. Afrika		Yunanistan
	Kanada		Rusya
			Macaristan
			Slovenya
			Romanya
			Litvanya

Ülke gruplarının ve Türkiye'nin kriz döneminde izledikleri üretim seyri Şekil 3'te yer almaktadır. Buna göre Krizde Büyüyenler üretimlerini 2010'un ikinci çeyreğinde 111,2 düzeyine çıkarmıştır. Hızlı Toparlananlar ve Yavaş Toparlananlar ise 2009'un ilk çeyreğine kadar birlikte küçülmelerine rağmen, 2009'un ikinci çeyreğinden itibaren iki grup arasında ayrışma yaşanmıştır. Toparlanamayanlar ise daralma döneminin ardından sabit bir üretim seyri izlemektedir.

Ülke grupları ile Türkiye'nin üretim düzeyi karşılaştırıldığında ise oldukça karışık bir seyir gözlenmektedir. Türkiye, krizin ilk döneminde Toparlanamayan ülkelerden daha kötü bir performans gösterirken son dönemde gösterdiği performansla Hızlı Toparlananlar arasında yer almayı başarmıştır.

Şekil 3. Krizde ülke gruplarının ve Türkiye'nin çeyreklik üretim düzeyi (2008 Ç2 = 100)

Kaynak: TEPAV hesaplamaları, Eurostat, EIU, BEA, Statistics Canada, Bank of Israel, Banco de Brasil, tradingeconomics.com

Avrupa'daki durgunluk ihracatımızı olumsuz etkiliyor

Türkiye'nin hızlı büyümesinin kaynakları incelendiğinde krizden çıkışımızı sağlayan iç tüketime ve ikinci çeyrekte itibaren hareketlenen özel sektör yatırımlarına bağlı bir büyümenin olduğu gözlenmektedir. Tüketicinin büyüme oranına katkısı yüzde 48, yatırımların katkısı yüzde 57 oranındadır. İç tüketimde kriz öncesi düzey aşılrken, özel sektör yatırımları kriz öncesi düzeyin yüzde 5,7 altındadır. İç tüketimde ve yatırımlarda olumlu seyir sürerken, net ihracat büyümeyi yüzde 16 oranında daraltıcı etki yaratmıştır. Bunda dış talebin yavaş toparlanmasından dolayı ihracatın istenen düzeye çıkamaması etkili olduğu kadar sanayinin ithal ara girdi gereksiniminden dolayı ithalatın hızlı artışı da etkili olmuştur.

İhracat performansı açısından Türkiye'nin önceki analizde yer alan 35 ülke arasındaki konumu Tablo 2'de gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye birinci dönemde yüzde 34,6'lık ihracat düşüşüyle en hızlı kaybeden dokuzuncu ülke olmuştur. Toparlanma döneminde (ikinci dönem) ise ihracatını yüzde 23,9 artırmayı başarmıştır. Ancak, ihracattaki bu artış büyüme oranlarındaki kadar hızlı gerçekleşmemiştir. Türkiye, ihracat artış sıralamasında ancak 17. sırada yer alabilmiştir.

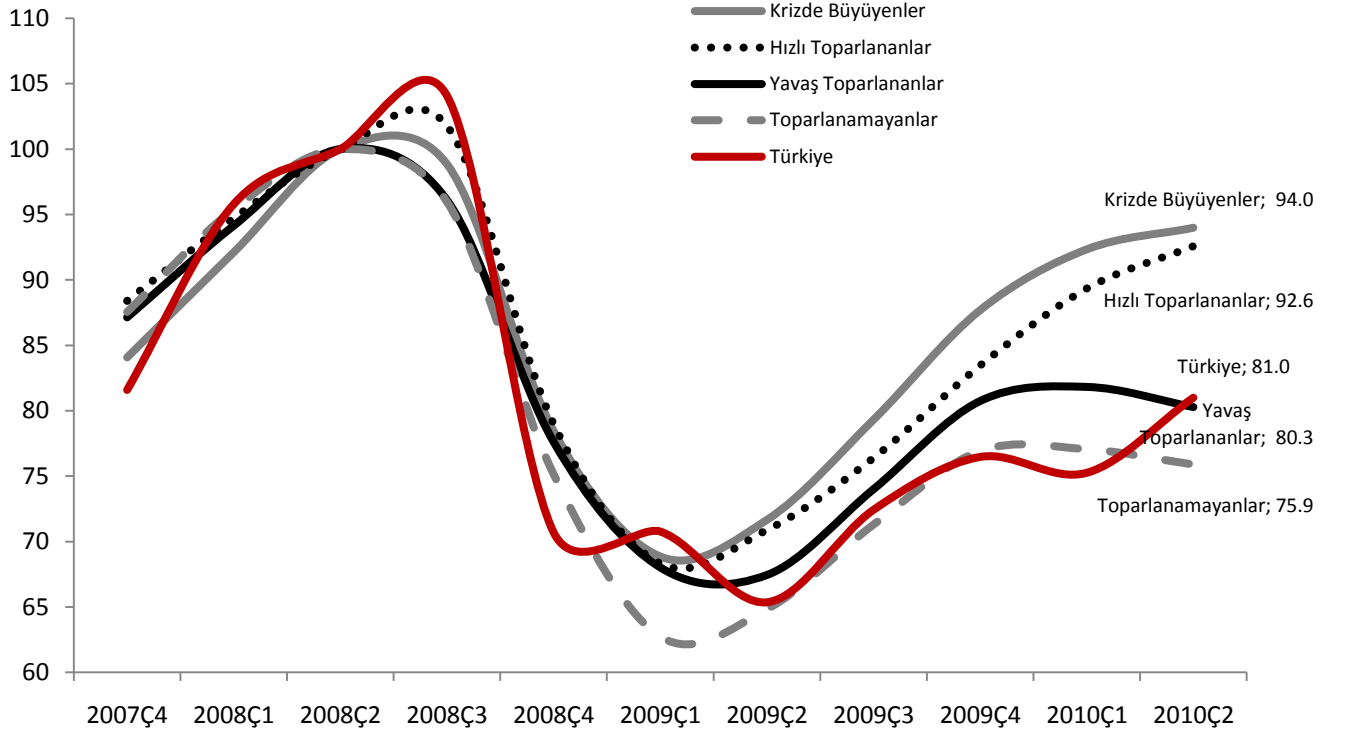
Kriz öncesi ihracat düzeyleri karşılaştırıldığında ise sadece 4 Uzak Doğu ülkesinin (Çin, Kore, Hong Kong ve Endonezya) kriz öncesi ihracat düzeyinin üzerinde ihracat yaptığı gözlenmektedir. Türkiye ise 2010'un ikinci çeyreğinde 2008'in ikinci çeyreğindeki ihracatın ancak yüzde 81'ini yapabilmıştır. Bu performansı ile üretim açısından (GSYİH) 11. sırada yer alan Türkiye, ihracat açısından 17. sırada yer alabilmiştir. Görel olarak zayıf ihracat performansında Avrupa'da devam eden durgunluk en önemli etkidir. İhracat performansı açısından Türkiye'nin altında kalan 18 ülkeden Kanada ve Rusya dışında kalan 16 ülke Avrupa'da yer almaktadır. Bu da Avrupa'nın düşük ihracat performansında Euro'nun Dolar karşısında değer kaybının da etkili olduğunun göstergesidir.

Tablo 3. Karşılaştırmalı ihracat göstergeleri

	Yıllık Değişim (%)		Kriz öncesine (2008-Ç2) göre ihracat düzeyi
	2008 Ç2 - 2009 Ç2	2009 Ç2 - 2010 Ç2	
1- Çin	-24.1	39.6	106.0%
2- Kore	-21.1	33.1	105.0%
3- Hong Kong	-14.3	22.5	105.0%
4- Endonezya	-24.0	34.5	102.2%
5- Brezilya	-25.4	28.8	96.1%
6- Peru	-27.3	31.9	95.9%
7- Singapur	-30.8	36.7	94.6%
8- Meksika	-32.4	39.0	94.0%
9- Japonya	-33.7	40.9	93.4%
10- A.B.D.	-25.8	25.3	93.0%
11- İsrail	-30.4	31.6	91.6%
12- Hindistan	-31.8	32.2	90.1%
13- Malezya	-33.3	33.2	88.9%
14- G. Afrika	-33.7	33.9	88.8%
15- Romanya	-30.6	21.4	84.3%
16- İsviçre	-25.4	12.6	84.0%
17- Türkiye	-34.6	23.9	81.0%
18- Hollanda	-32.1	18.8	80.7%
19- Kanada	-40.4	32.0	78.7%
20- Polonya	-33.5	16.6	77.6%
21- Rusya	-46.2	43.2	77.0%
22- Slovenya	-32.9	14.4	76.8%
23- Slovakya	-33.7	15.2	76.4%
24- İngiltere	-34.2	15.3	75.9%
25- Almanya	-34.4	15.6	75.8%
26- Fransa	-30.9	8.7	75.1%
27- Macaristan	-34.7	13.5	74.1%
28- İspanya	-34.2	12.4	73.9%
29- İsveç	-39.7	20.4	72.5%
30- İtalya	-34.7	10.5	72.2%
31- Litvanya	-44.1	28.3	71.7%
32- Danimarka	-31.5	3.0	70.5%
33- Avusturya	-35.2	8.0	69.9%
34- Yunanistan	-28.5	-2.8	69.5%
35- Norveç	-45.4	16.5	63.6%

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Şekil 4. Krizde ülke gruplarının ve Türkiye'nin çeyreklik ihracat performansı (2008 Ç2 = 100)

Kaynak: TEPAV hesaplamaları, Dünya Ticaret Örgütü

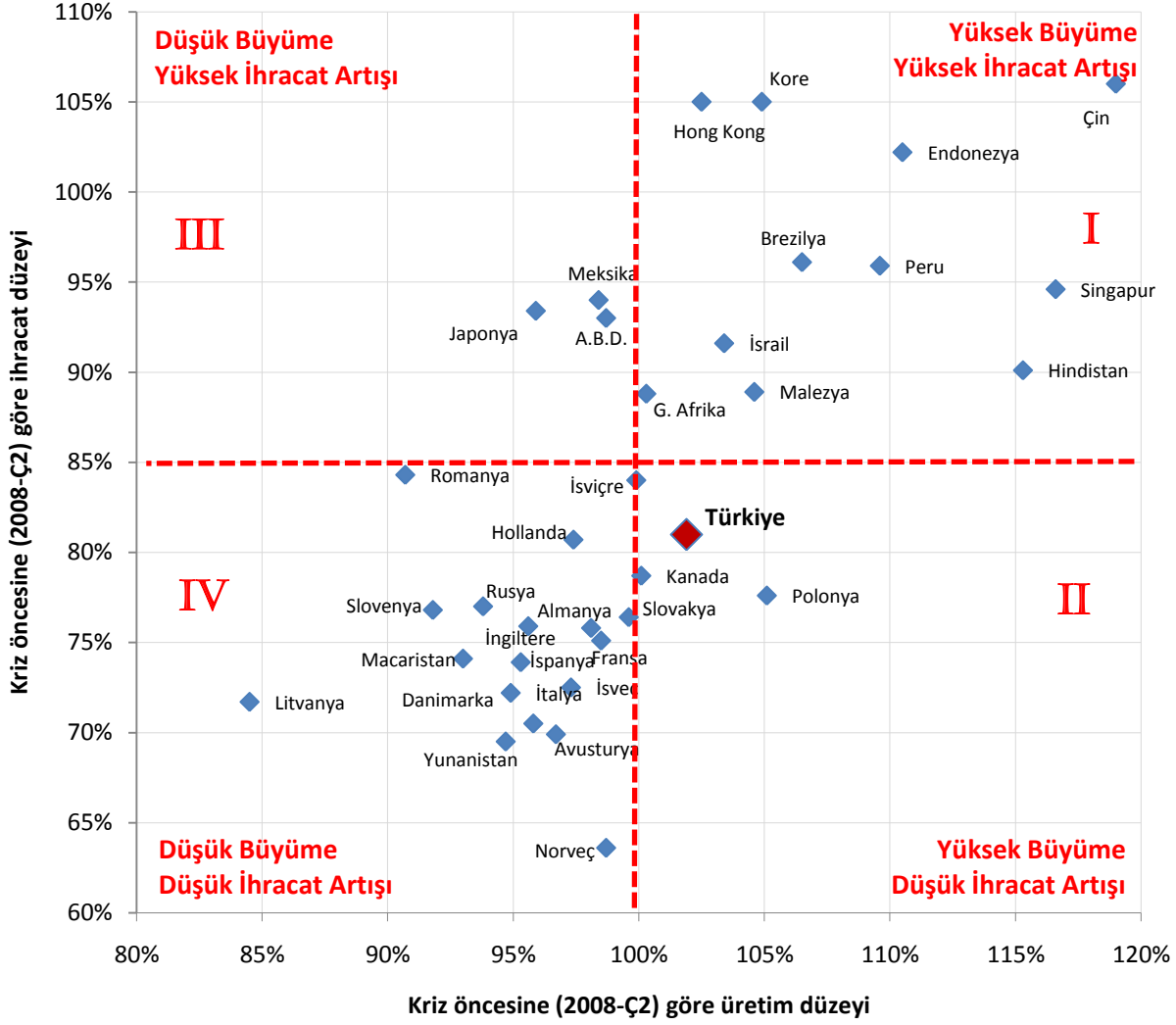
Yüksek Büyüme, Düşük İhracat Artışı: Türkiye

Büyüme performansına göre gruplandırılan ülkelerin ihracat performansına bakıldığında Krizde Büyüyenler'in ve Hızlı Toparlananlar'ın ihracatlarını hızla artırdıkları, Yavaş Toparlananlar ile Toparlanamayanlar'ın ise 2010'un ilk iki çeyreğinde dolar bazlı ihracatlarının yeniden düşüş eğilimine girdikleri gözlenmektedir (Şekil 4).

Büyüme performansı açısından Hızlı Toparlananlar grubunda olan Türkiye'nin ihracat seyrine bakıldığında ise 2010'un ilk çeyreğine kadar Toparlanamayanlar'a benzer bir performans gösterdikleri gözlenmektedir. İkinci çeyrekteki ihracat artışıyla Türkiye'nin ihracat düzeyi Yavaş Toparlananlar düzeyine çıkmıştır. Ancak, Türkiye'nin Hızlı Toparlananlar'ın ortalamasının oldukça altında olduğu dikkati çekmektedir.

Şekil 5'te ülkelerin büyüme performansları ile ihracat performansları karşılaştırılmaktadır. Buna göre Türkiye, yüksek büyüme ve yüksek ihracat artışının gözlendiği birinci bölgede yer alamamıştır. Bu da Türkiye'nin iç tüketime dayalı olarak büyüdüğünü gösteren bir diğer kanıttır. Kanada ve Polonya ile birlikte Türkiye'nin ihracat artışları, GSYİH'nin büyümesinin altında kalmıştır. Üçüncü bölgede yer alan Meksika, Japonya ve ABD'de ise büyüme performansı ihracatın artışının altında kalmıştır. Dördüncü bölgede yer alan 17 Avrupa ülkesi ve Rusya'nın ise hem ihracat hem de büyüme performansı düşüktür.

Şekil 5. Krizde ülkelerin üretim ve ihracat düzeyleri

Kaynak: TEPAV hesaplamaları, DTÖ, Eurostat, EIU, BEA, Statistics Canada, Bank of Israel, Banco de Brasil, tradingeconomics.com

Sonuç ve Değerlendirmeler

Türkiye 2010'un ilk iki çeyreğinde çift haneli büyümeyi başararak kriz öncesi üretim düzeyini yakalamıştır. Bu toparlanma sayesinde Türkiye, kriz öncesi üretim düzeyini yakalayabilen 14 ülke arasında 12. sırada yer almıştır. İlk dönemde hızla daralmasına rağmen üretim düzeyini kriz öncesi düzeye çıkararak başka bir ülkenin olmaması Türkiye'nin başarısının en önemli göstergesidir. Ancak, toparlanmanın hızı 2001 krizi ile karşılaştırıldığında daha yavaştır.

Krizden çıkışta iç tüketim büyümenin motoru haline gelmiştir. 2009'un üçüncü çeyreğinden itibaren iç tüketim sürekli artmıştır. Özel sektör yatırımlarında ise 2010'un ikinci çeyreğinde hızlı bir artış gözlenmiş ve büyümeyi hızlandırmıştır. Ancak, net ihracatımız büyümeyi olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Bunda dış talebin ve özellikle Avrupa'nın yavaş toparlanması nedeniyle ihracatın istenen düzeye çıkamamasının etkili olduğu kadar, sanayinin ithal ara girdi gereksiniminden dolayı ithalatın hızlı artışı da rol oynamıştır.

İhracat performansı açısından bakıldığında Türkiye, büyümede gösterdiği kadar güçlü bir toparlanma sağlayamamıştır. 2008'in ikinci çeyreği ile karşılaştırıldığında 2010 ikinci çeyrek ihracatı ancak yüzde 81 düzeyine çıkabilmiştir. Bu da Türkiye'nin karşılaştırmalı ihracat düzeyi açısından ancak 17. sırada yer alması

sonucunu doğurmuştur. Üretim düzeyi açısından hızlı toparlanan ölkeler arasında yer alan Türkiye, ihracat performansı ile ancak yavaş toparlanan ölkelerin düzeyine çıkabilmiştir.

Türkiye'nin büyümedeki yüksek performansını sürdürebilmesi için özel sektör yatırımlarındaki artışın devamlılığını sağlayacak ve ihracatta artışı gözetecek tedbirler alması gerekmektedir. İhracatımızda kalıcı bir artışın sağlanabilmesi ve yatırım ortamının iyileştirilebilmesi için de stratejik bir yaklaşımın geliştirilmesi son derece önemlidir. Bu da sağlıklı bir sanayi stratejisine ihtiyacı artırmaktadır. Ekonomide 2007'den beri ötediğimiz reformların hayata geçirilmesiyle sanayimizin rekabet gücünün artırılması ve yüksek büyüme oranlarının devamlılığı sağlanabilecektir. Aksi takdirde üçüncü çeyrekte itibaren baz etkisinin de ortadan kalkmasıyla büyüme oranlarının düşmesi beklenebilecektir.